

TACİKİSTAN'DA ÇİN NÜFUZU

Emre Yıldırım

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Yıldırım, Emre. "Tacikistan'da Çin Nüfuzu". INSAMER, 02.10.2020.

 Analiz

Tacikistan ve diğer Orta Asya ülkelerinin Sovyetler Birliği'nden ayrılıp bağımsızlıklarına kavuşmalarından itibaren Çin, bu ülkelere yönelik stratejisini, iktisadi alanda yardımlaşma ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından üretimin durması sebebiyle temel emtia pazarında oluşan eksikliği giderme esası üzerine kurmuştur. Bu bağlamda ekonomik alanda Çin ve Tacikistan arasındaki ilişkilerde de önemli gelişmeler kaydedilmiş ve Çin, Tacikistan'ın en büyük finansörü, en fazla borç aldığı ülke hâline gelmiştir. Yakın zamanda resmî kaynakların açıkladığı rakamlara göre Çin'in Tacikistan'a verdiği borç miktarı 1,1 milyar dolara ulaşmış durumdadır ve bu rakam ülkenin tüm dış borcunun yarısına karşılık gelmektedir.

Sağladığı finansman boyutlarına ve koşullarına bakıldığında Çin'in bu desteğinin çok da iyi niyetli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Zira Çin, sistematik girişimleri sayesinde bugün Tacikistan'daki altın madenciliğinin en büyük

finansörü konumuna gelmiştir. Yerel basında çıkan haberlere göre Çin, geçtiğimiz haziran ayında Tacikistan'ın en büyük iki altın maden ocağının bulunduğu ülkenin kuzeyindeki Aynî bölgesinde yer alan Komurg Bala ve Doğu Doâbi' ocaklarından altın çıkarmaya başlamıştır. Zereşan ve Bakrud isimli büyük maden ocaklarının işletmesini de yıllardır elinde bulunduran Çin, borç vererek ve finansal destek sağlayarak yaptığı büyük çaplı mali yardımlarla Tacikistan'da önemli imtiyazlar elde etmiştir.

Sadece maden işletmeleri değil, Çin yönetimi 220 milyon dolara yakın bir bütçeyle Tacikistan'ın parlamento ve hükümet binalarının inşalarını da üstlenmiştir. Ancak ikili ilişkilerin yapısı, iki eşit aktörün karşılıklı iş birliğinden ziyade Tacikistan'ın âdeta "Çin borç tuzağı"na çekilmesine yol açacak şekilde ilerlemektedir. Mevcut duruma bakıldığında Duşanbe'nin biriken borçlarını ödeyebilmek için siyasi ve iktisadi birtakım tavizler vermek durumunda

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

kalabileceği, hatta 2011 yılında olduğu gibi topraklarının bir kısmından feragat etmek zorunda kalabileceği dahi konuşulmaktadır. Nitekim oldukça zayıf bir ekonomiye sahip olan Tacikistan, yeni koronavirüs salgınından da oldukça olumsuz etkilenmiş durumdadır.

Askerî Yapılanma

Tacikistan'ın Afganistan ve Çin sınırlarına yakın özerk bölgesi Dağlık Badahşan'daki Margab'da askerî bir üssün varlığına dair Amerikan medyasında çıkan haberler, iki ülke ilişkilerinin sadece ekonomik alanla sınırlı kalmadığını gösteren işaretler olarak yorumlanmıştır. Nitekim Tacikistan ve Çin hükümetleri arasında Afganistan hududunda bulunan 11 sınır noktasının güvenliği ve Tacikistan askerî birliklerinin eğitilmeleri amacıyla bazı merkezlerin kurulması ve bunlar için finansal destek sağlanması konularında 2016 yılında bir anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca aynı yıl yine Afganistan sınırına yakın Işkaşim bölgesinde bulunan Badahşan'da Çin ordusu Tacikistan birlikleriyle beraber askerî eğitimlere başlamıştır.

Çin'in Tacikistan'daki dikkat çekici askerî varlığının amacının ilk etapta güvenlikle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki terörün(!) yayılmasını ve silahlı kişilerin Tacikistan'dan Afganistan sınırında bulunan Vahan Koridoru yoluyla Çin topraklarına girmelerini engellemeyi hedefleyen Çin ayrıca, stratejik öneme sahip tarihî İpek Yolu'nu canlandıracak güzergâhların güvenliğini de sağlamayı istemektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Çin'in adımları, kendini güvence altına alma amaçlı girişimler olarak izah edilse de bölgedeki dikkat çekici boyuttaki askerî varlığı, Pamir bölgesinde hâkimiyet kurmak için başka hedeflerinin olabileceğine dair endişelere sebep olmaktadır. Çinli gazeteci ve tarihçi Tsho Yolo imzasıyla resmî bir gazetede çıkan bir yazıda, Çin'in tarihî olarak Pamir bölgesi üzerinde hak sahibi olduğu ve bölgenin Çin'e geri verilmesi gerektiğinin yazılması, bu yöndeki kaygıların boşa olmadığını kanıtlamaktadır.

Yolo'nun "Tacikistan kendi isteğiyle Çin topraklarını geri verdi ve Pamir'deki kayıp dağlar gerçek sahibine geri döndü" başlıklı kışkırtıcı yazısı, aslında Pekin ve Duşanbe arasında 2011'de yapılan bir anlaşmaya işaret etmektedir. Duşanbe, bu anlaşma ile Pamir bölgesindeki Margab'da 1.158 kilometrekarelik bir alanı Çin'e devretmiştir. Söz konusu anlaşma dönemin Tacikistan Dışişleri Bakanı Hamrohon Zarifi tarafından diplomatik bir başarı olarak nitelendirilmiştir. Öte yandan Pamir bölgesinin tamamının Çin'e ait olduğuna inanan Çinlilerin sayısı da az değildir. Bölgenin 128 yıl önce Çin toprakları arasında bulunduğunu iddia eden Çinli yazar, İngiltere ve Rusya gibi güçlerin uzun süren baskısı nedeniyle bölgenin Çin'den alındığını savunmaktadır. Yolo'ya göre, Çin'in yaptığı yardımlar nedeniyle Duşanbe, 2011 yılında kayıp toprakların bir kısmını Çin'e geri vermiştir. Ancak yazarın kastettiği Pamir bölgesinin alanı, tüm Tacikistan'ın neredeyse %45'lik bölümüne denk geldiği için Çinlilerin bu iddiasını ve beklentisini hiçbir Tacik'in kabul etmesi mümkün değildir.

Çin'in Tacikistan'a ait Badahşan bölgesinde artan askerî varlığı, Duşanbe yönetimine verdiği büyük miktardaki borç, altın madenciliği gibi stratejik projelere sağladığı finansal destek ve resmî medya araçları yoluyla Pamir bölgesinin kendi hakkı olduğunu öne sürmek gibi hamleleri, Pekin yönetiminin hedefleri konusunda ciddi şüphelere sebep olmaktadır.

Tacikistan'da bütün bunlar olurken ve yönetim demokratik kontrol mekanizmalarını tümüyle ortadan kaldırmışken, ülkede yönetimin attığı adımların dengelenmesini sağlayacak bir iç muhalefet olmaması, Tacikistan'daki durumu daha da kırılğan hâle getirmektedir. Birçok gözlemci, Çin yönetiminin Tacikistan topraklarında kendi nüfuzunu sağlayabilmek ve Dağlık Pamir bölgesinde hâkimiyet kurabilmek için her fırsatı değerlendireceğine dikkat çekmektedir.